

УДК 316.614

А. Некіпелова, студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПУБЕРТАТНИЙ ПЕРІОД

У статті розглянуті основні підходи до розуміння процесу економічної соціалізації особистості в пубертатний період, а також соціально-психологічні детермінанти входження підлітка у світ економіки.

Ключові слова: економічна соціалізація, підліток, світ економіки, соціально-психологічна сутність.

Економічна соціалізація – це процес входження індивіда в економічну сферу суспільства, формування у нього економічного мислення, процес інтеріоризації економічної реальності, що включає пізнання економічної дійсності, засвоєння економічних знань, формування економічних уявлень, знання економічних категорій, засвоєння і реалізацію ролей та навичок економічної поведінки.

Економічна соціалізація – це процес, який детермінується конкретними соціально-економічними умовами, його не можна вважати завершеним на якомусь етапі життєдіяльності людини. Економічна соціалізація, як і економічний розвиток, охоплюють все життя людини.

Метою економічної соціалізації є вироблення адекватних і гармонійних уявлень про економіку, знання економічних категорій, розвиток навичок економічної поведінки. Варто відмітити, що цілі й задачі економічної соціалізації багато в чому збігаються з цілями і задачами економічного виховання, оскільки останнє є цілеспрямованою формою економічної соціалізації. Для розуміння безперервності економічного розвитку особистості важливим є розрізнення понять "економічна соціалізація" і "економічна соціалізованість". Останнє В. В. Москаленко [6] визначається як відповідність людини соціально-економічним вимогам, які пред'являються до даного вікового етапу як наявність особистісних і соціально-психологічних передумов, які за безпечують нормативну поведінку. Отже, підкреслюється швидше не процесуальна, а результативна сторона соціалізації як розвитку. Порівняно з поняттям "економічна соціалізованість", на думку В. В. Москаленка, "економічна соціалізація" є більш широким поняттям, яке включає в себе, крім економічної соціалізованості, готовність переходу в нові ситуації соціально-економічного розвитку. З урахуванням сказаного економічну соціалізацію та економічну соціалізованість доцільно співвідносити як процес та його результат в кожен конкретний момент економічного розвитку особистості.

Отже, економічна соціалізація – безперервний динамічний процес економіко-психологічного розвитку особистості, який відбувається як активний внутрішньомотивований процес прийняття особистістю умов її існування в певних соціально-економічних ситуаціях, можливість використання інтеріори зованих економічних цінностей суспільства.

Досліджуючи стадійний характер економічної соціалізації, науковці виділяють різну кількість періодизацій, підкреслюючи умовність розподілу в залежності від дії різних факторів. В більшості таких праць, що досить цікаво, охоплюється віковий діапазон від 4-5 до 12-13 років. Тут також треба зазначити, що особливо важливою є стадія первинної соціалізації [3], тобто основи економічних знань, економічного мислення і поведінки починають закладатися ще в дошкільному дитинстві. Варто відмітити, що провідним фактором у включенні дитини в економічну реальність є практичне пізнання повсякденного життя – встановлення прямої залежності знань від досвіду, який у молодших дітей здійснюється через осмислене виокремлення у власній свідомості грошей як особливих знако-символів, котрі продукують

появу таких відносин між людьми, як "купівля-продаж". Загалом, економічна діяльність в дитинстві спрямована на засвоєння специфіки функціонування і виявлення таких соціоекономічних феноменів, як багатство-бідність, банк, реклама, інвестиції та ін., проте згодом, вже в підлітковому віці починає з'являтися новий досвід входження в економічний світ суспільства, формуються тенденції переходу від "купівлі-продажу" до економічної реальності, в якій відбувається виробнича діяльність, в якій підліток під дією власне психологічних та антропогенних факторів проходить через процес переорієнтації зі споживацького використання грошей до завтосування їх виробничо-діяльної функції [7].

В широкому розумінні, економічну соціалізацію можна розглядати як процес входження підростаючої людини в економічну сферу суспільства, як формування у неї економічного мислення, як процес інтеріоризації нової реальності, що включає пізнання економічної дійсності, засвоєння економічних знань, набуття навичок економічної поведінки і реалізацію їх в навколишній дійсності.

Процес економічної соціалізації індивіда пов'язано з його соціальними умовами різного рівня: з соціально-економічними проблемами суспільства, з повсякденним життям, яке відбувається в різних групах, з впливом різноманітних засобів, що здійснюються різними агентами соціалізації.

Актуальність дослідження різних моделей соціалізації також зумовлена необхідністю вирішення завдань, пов'язаних з формуванням особистості, що виникають в різних інституціях під впливом трансформаційних процесів, які в них відбуваються.

В цілому, теорія соціалізації акцентує увагу на дослідженні зовнішніх детермінант. Соціалізація індивіда в цьому аспекті є процесом формування екзопсихічних, тобто зовнішніх його виявлень, тобто таких психічних феноменів, зміст яких визначається ставленням його до зовнішніх об'єктів, які він виокремлює і оцінює.

Компонент соціальної системи, який наділяється особливим значенням в індивідуальній або суспільній свідомості, є соціальною цінністю. Цінність – це значимість предмета, яка визначається його роллю у соціальній взаємодії. Кожен соціальний інститут інституційованого соціального середовища має свій "набір" цінностей, завдяки яким відбувається інтеграція індивіда в групу, групи – в соціальну структуру, різних елементів соціальної структури – в соціальну систему. Соціальні цінності, інтеріоризуючись індивідами, стають їх ціннісними орієнтаціями, а також прагненнями у певному розумінні. Суспільство лише тоді функціонує успішно, коли його ціннісна система інтеріоризується кожним індивідом, перетворюється на його ціннісні орієнтації. Через такі орієнтації здійснюється зв'язок зовнішнього, предметного об'єктивного світу особистості з її внутрішнім суб'єктивним світом, в результаті чого формуються певні соціальні параметри людини та, відповідно, певним чином формуються загальнолюдські критерії соціуму [2].

З даної точки зору, аналіз соціалізації дає можливість визначити специфіку цього процесу, який залежить від особливостей системи цінностей інституційо-

ваного соціального середовища, а також від особливостей потребової системи індивідів.

У свідомості індивіда ціннісні орієнтації мають неоднорідне походження: частина належить до "соціальних уявлень" в концептуальному значенні цього поняття за механізмом свого утворення, інша ж частина є результатом індивідуальної рефлексії. Не викликає подиву і те, що в соціально-психологічній та соціологічній літературі такі індивідуальні форми репрезентацій надіндивідуальних цінностей мають різні назви. В залежності від форми, яка репрезентує надіндивідуальні цінності, вони визначаються як аттитюди, ціннісні уявлення, соціальні настанови, ідеали, стереотипи, догми, загальноприйняті сентенції тощо. Деякі дослідники та науковці висунули пропозицію, зміст якої полягав у тому, щоб спробувати замінити поняття "ціннісні орієнтації" на поняття "ціннісні уявлення" як усвідомлені уявлення суб'єкта про власні цінності, про дійсно цінне саме для нього. Та попри все, найбільш поширеним для визначення цих видів відображення цінностей являється поняття "ціннісні орієнтації".

Дослідження з проблем невідповідності декларованих і реальних цінностей підтверджують, що ціннісні орієнтації не зовсім відповідають реально значимим цінностям [4]. Така невідповідність пояснюється тим, що цінності як "умови життя" репрезентуються у свідомості індивіда через його потребу систему. Саме тому, не зважаючи на всі відмінності у визначенні поняття "ціннісні орієнтації", що існують в науці, головним у цих визначеннях є те, що ціннісні орієнтації – це усвідомлені та інтеріоризовані індивідами соціальні цінності, які відповідають їхнім потребам. У визначеному вище баченні дослідження потребової системи індивіда є важливим як фактор, що і опосередковує інтеріоризацію соціальних цінностей і перетворення їх на певну форму ціннісних орієнтацій (уявлення, ідеали, настановлення), тобто у ті внутрішні умови, які формуються під впливом зовнішніх чинників.

З одного боку, особливості потребової системи індивіда визначаються культурно-історичною системою цінностей суспільства і зумовленими нею експектаціями, а з іншого – визначають можливості індивіда інтеріоризувати ті чи інші елементи цієї системи. Послідовно виконуючи призначені функції, особливості потребової системи індивіда, індивідуально-психологічні його властивості спричиняють деяку форму інтеріоризації цих цінностей.

Процес соціалізації особистості здійснюватиметься в залежності від того, як саме та чи інша форма виявлень (різні системи інституційних цінностей можуть мати у свідомості індивіда багатогранні форми виявлень, наприклад: ідеали, уявлення, настановлення, ціннісні орієнтації, аттитюди стереотипи тощо) відповідатиме узгодженості вимог соціального середовища і потребової системи індивіда.

Досліджуючи економічну соціалізацію у зв'язку з аналізом економічних цінностей суспільства в їх структурно-системному ракурсі, лабораторія соціальної психології Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України створила концептуальну модель економічної соціалізації, яку можна трансформувати в операціональну модель, що складається з окремих індикаторів процесу економічної соціалізації особистості. Це важливо для визначення критеріїв її соціалізованості [6].

Виокремлено такі складові процесу економічної соціалізації, а саме:

1) визначення особливостей ціннісної системи економічної інституції, в межах якої здійснюється інтеграція індивідів в економічну сферу суспільства;

2) виокремлення основних системоутворюючих цінностей економічної інституції, в межах якої розглядається соціалізація особистості;

3) визначення форми ціннісних репрезентацій, в якій найкраще узгоджено цінності економічної інституції з потребою системою індивіда;

4) виявлення певної конфігурації когнітивного, афективного і конативного компонентів певної форми ціннісних репрезентацій як фактора, що визначає особливості економічної соціалізації.

Отже, можна сказати, що процес економічної соціалізації здійснюється в межах системи економічних цінностей. Одним з напрямів аналізу економічної соціалізації особистості з погляду окресленої загальної концепції є визначення особливостей системи економічних цінностей, компонентом якої є закріплені в певних нормах і правилах економічні цінності, які вимагають від індивідів відповідати певним експектаціям стосовно прийнятих для даного суспільства "зразків" поведінки і особистісних характеристик. Економічні цінності є важливим фактором соціалізації, вони стають умовами реалізації в діяльності активної позиції особистості щодо зовнішнього світу, інтеріоризуючись індивідом та набуваючи якостей "внутрішнього" регулятора його поведінки, тобто саморегулятора.

В системі економічних цінностей сучасного українського соціального простору одночасно існують цінності ринкової орієнтації, а також цінності, пов'язані з архетипами старого суспільства. Покоління сучасних підлітків, соціалізацію котрих ми і досліджуємо, виросло в період становлення ринкової економіки, тому для них ринкові цінності стали нормою. Нинішня молодь є носієм оновлених в широкому розумінні економічних цінностей, які втілюються в оновлену систему економічної інституції.

Важливо звернути увагу на прямопропорційну залежність між успішним протіканням процесу економічної соціалізації підлітка та відповідністю форм економічних репрезентацій до узгодженості вимог суспільства (експектацій) з потребою системою юної особи. Іншими словами, рівень успішності інтеріоризації економічних цінностей підлітком залежить від усвідомлення ним цінностей як своїх потреб (тут неодмінно треба зазначити, що дуже важливо не допускати протилежного, а саме, усвідомлення власних потреб як незамінних за значенням цінностей), а також здатності інтеріоризувати такі цінності, а з іншого боку – від тих вимог, які висуває суспільство до цих індивідів (економічних експектацій).

Основною потребою підліткового етапу розвитку особистості є потреба "в дорослості", домінування саме цієї потреби у ендопсихічній системі підлітка не може не позначитись на системі його економічних репрезентацій. На підтвердження приведемо за приклад суттєві відмінності між підлітками і молодшими школярами у ставленні до грошей і розумінні їх функції, що зумовлено віковими особливостями їх потребової системи [8]. Визначальним у розумінні грошей для дитини є їх споживацька функція, а простором економічної поведінки – місце купівлі-продажу (магазин), підліток на противагу цьому, перш за все, вбачає у грошах забезпечення матеріального добробуту або, деколи, засіб задоволення особистих бажань, осмислено перетворених у власній свідомості на потреби. Зміна місця в економічній реальності, перехід в простір виробничої діяльності відбувається саме завдяки віковим змінам у розумінні підлітками функції грошей. Саме цей новий простір економічної поведінки підлітків відповідає, як вже відомо, основній потребі підростаючої людини "у дорослості" та прелімінарно відображається у свідомості, а також у поведінковому компоненті системи економічних репрезентацій особистості. Ця ж таки найголовніша потреба впливає на форму економічних ціннісних репрезентацій, яка визначається конфігурацією їх когнітивного,

афективного і конативного компонентів. Ця форма визначає особливості, що є основоположними для творення економіко-психологічних параметрів особистості.

Економічна соціалізація – багатокомпонентний процес, в якому виділяють окремі критерії економіко-психологічних параметрів особистості, які і вказують на рівень її економічної соціалізованості.

Звертаючись до попередньо викладеного, відмітимо, що у дослідженні економічної соціалізації виділяють певні періоди. На початкових етапах досліджень було виявлено, що діти і підлітки певною мірою втягнені в економічні проблеми і мають про них деяке уявлення, а подеколи беруть непряму участь у процесі їх вирішення. У більшості досліджень процесу економічної соціалізації звертається увага на стадії, які проходять підлітки в розумінні економічних реалій суспільства, проте поширеним на сьогодні також є аналіз процесу соціалізації з точки зору розглядання таких його складових, як когнітивна, афективна і конативна (поведінкова) [5].

Когнітивний компонент включає в себе загальні економічні знання, економічні норми і цінності, які підлітки засвоюють в ході соціалізації. Він пов'язаний з усвідомленням і раціональною осмисленістю індивідом різних сторін економічної реальності, результатом яких є сукупність уявлень і знань у цій сфері.

Когнітивна змінна економічної соціалізації характеризується такими рисами: 1) поінформованість особистості знаходиться в прямій залежності від складності того чи іншого економічного поняття і можливості безпосереднього знайомства з його уявами у реальності; 2) адекватність економічних уявлень визначається здебільшого розвитком особистості.

Емоційний або, інакше кажучи, афективний компонент, є емоційним ставленням підлітка до економічної реальності. Він представлений в ціннісних економічних репрезентаціях як сукупність об'єктивних, емоційно забарвлених думок і оцінок різних сторін економічної реальності.

Афективний компонент поділяють на:

- праксичні емоції (задоволення результатом і процесом праці);
- глоричні емоції (бажання самоствердження, визнання);
- пугнічні емоції (азарт, ризик);
- альтруїстичні емоції (бажання приносити іншим радість);
- комунікативні емоції (бажання спілкуватися, ділитися переживаннями).

Емоційна змінна економічної соціалізації має амбівалентне вираження, вона може бути проявлена як позитивно так і негативно.

Конативний (поведінковий) компонент економічних репрезентацій представлено у свідомості суб'єкта у вигляді мотивів, цілей, спрямувань, намірів і готовності суб'єкта до здійснення економічної діяльності. Конативний компонент відображає зразки економічної поведінки, які підліток за своїх і привласнив на даному віковому етапі.

Поведінкова змінна характеризується через виокремлення таких елементів споживацької і трудової поведінки:

Елемети споживацької поведінки: мотивація при здійсненні покупок спрямованістю вектора зацікавленості споживача; придбання типових продуктів (користування типовими послугами), яке зумовлюється віком особистості; планування покупок, їх вибір.

Характеристики трудової поведінки: традиційна трудова діяльність (побутові клопоти, хатня робота, самообслуговування); професійна діяльність, професійні навички і якості; планування фінансового прибутку, грошові витрати.

Потребова система індивіда детермінує зміст компонентів економічних ціннісних репрезентацій. Характеризуючи, наприклад, таку складову когнітивного компонента, як економічна поінформованість, слід пам'ятати про її залежність від складності того чи іншого економічного поняття і можливості безпосереднього знайомства підлітка з його виявленнями у реальності, а у визначенні адекватності економічних уявлень особистості – брати до уваги розвиток самого підлітка. На характері взаємозв'язку компонентів економічних репрезентацій особистості позначаються також особливості потребової системи підлітка. Так, в конфігурації когнітивного, афективного і конативного компонентів економічної соціалізації підлітків домінує місце починає посідати конативний компонент з інтенціями, що визначають його прагнення бути включеним до економічної сфери суспільства в якості суб'єкта економічної діяльності. Найбільш відповідає узгодженості вимог економічної інституції суспільства і можливостей та потреб особистості підліткового віку форма економічних репрезентацій, яка визначається такою конфігурацією компонентів цих репрезентацій. Саме тому ця форма економічних ціннісних репрезентацій зумовлює ефективність процесу економічної соціалізації [6].

Отже, на підставі аналізу наукової літератури, дослідження і вивчення проблем і явищ економічної соціалізації, можна зробити такі **ВИСНОВКИ**:

Економічна соціалізація – складний, багатоаспектовий процес входження підлітка в економічну сферу суспільства, в результаті якого підліток, формуючи відповідні соціальні властивості, стає повноправним суб'єктом економіки. Економічна соціалізація є важливою стороною соціалізації особистості і актуальною проблемою у її дослідженні.

У вивченні економічної соціалізації підлітків дослідники зосередили увагу на таких питаннях: як і коли підлітки включаються в економічну сферу суспільства, які фактори впливають на цей процес. Вивчення розуміння дітьми економічних понять і законів могло б дати більш реалістичну інформацію про процеси їх мислення, ніж дослідження розуміння ними фізичних законів, які мають до більшості дітей віддалений стосунок, як зазначає англійський психолог А. Фьонем.

В роботах з економічної соціалізації розглядаються такі фактори, як класова належність, регіональні і національні особливості, вік, стать, які впливають на формування ціннісної і потребової систем, а також визначають рівень поінформованості підлітка, що в свою чергу впливає на поведінковий компонент, формування якого зумовлено емоційним сприйняттям економічної дійсності. Детальне вивчення всіх цих аспектів дало можливість зробити висновок про те, що процес економічної соціалізації проходить через усвідомлення підлітками ролі грошей, роботи і їх взаємозв'язку. Цей процес відбувається у відповідності зі ступенем зростання їх контактів з економічним світом дорослих, бесід з батьками, впливу засобів масової інформації.

Усі наукові надбання з даної теми та увесь суспільний досвід, являючись результатом діяльності попередніх поколінь, виступає передумовою соціалізації підліткової людини у випадку, коли він із форми результату діяльності переходить у форму живої діяльності, стає уже не результатом минулого, а елементом сучасного.

Основним фактором включення підлітків в новий соціально-економічний простір є особистий досвід економічної діяльності, який, наприклад, у відношеннях грошей відбувається через їх накопичення для здійснення придбань. В результаті цього досвіду у підлітків формується здатність заробляти гроші. Середній рівень

сформованості здатності заробляти гроші характеризує особливості процесу економічної соціалізації особистості на підлітковій стадії, а також є свідченням економічної соціалізованості підлітків на етапі переходу від дитинства до дорослості.

Отже, детермінантами економічної соціалізації особистості на різних вікових етапах, а, особливо, на підлітковому, стають ті фактори, які наділяються особистістю значеннями і сенсами, що відповідають її найбільш вагомим потребам, інтересам, мотивам.

Підсумовуючи сказане, можна додати, що, окрім ціннісно-нормативної та потребової систем, когнітивного, афективного та конативного компонентів, важливою особливістю економічної соціалізації підлітка є бажання самоствердитись, яке на тлі вікового максималізму виявляється у необхідності самореалізації. Остання найчастіше здійснюється через працю, а це, в свою чергу, зумовлює входження підлітка в соціально-економічний простір, де він проходить процес соціалізації під дією усіх перелічених факторів.

Список використаних джерел

1. Бояринцева А. В. Психологические особенности экономической социализации / А. В. Бояринцева // Педагогика. – 1994. – № 4. – С. 12-18.
2. Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект / заг. ред. В. В. Москаленко. – К., 2008. – 336 с.

А. Некипелова, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ В ПУБЕРТАТНОМ ПЕРИОДЕ

В статье рассмотрены основные подходы к пониманию процесса экономической социализации личности в пубертатный период, а также социально-психологические детерминанты вхождения подростка в мир экономики.

Ключевые слова: экономическая социализация, подросток, мир экономики, социально-психологическая сущность.

А. Nekipelova, student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ECONOMIC SOCIALIZATION IN PUBERTY

The article describes the main approaches to understanding the process of economic socialization during puberty, and the social and psychological determinants of entry into the world economy by teenager.

Key words: economic socialization, teenager, world of economy, social and psychological substance.

УДК 316.614

М. Огороднійчук, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКА

В статті розглядається специфіка процесу соціалізації підлітка в сучасному суспільстві та особливості підліткового віку як такого. Представлені основні соціальні та психологічні детермінанти, які обумовлюють процес соціалізації. Розкрито ряд проблем, пов'язаних з порушенням соціалізації, які проявляються на соціальному та індивідуально-психологічному рівні.

Ключові слова: суспільство, соціалізація, сім'я, девіантна поведінка, особистість.

Специфіка сучасного суспільства, рівень розвитку культури та процес світової глобалізації сприяють тому, що практично будь-яка сфера життя індивіда обумовлюється саме суспільними процесами та нормами. Кожна людина більшою або меншою мірою є частиною глобальної суспільної системи. Успішність процесу інтегрування в це суспільство та способи існування в ньому є тими чинниками, які формують процес життєдіяльності та існування особистості як такої.

Даний процес визначається як соціалізація, яка передбачає комплексне засвоєння індивідом певних соціальних ролей та інтеграцію особистості до певної соціальної групи. Ефективність здійснення соціалізації визначає подальші можливості особистості у даній суспільній реальності. Саме завдяки здійсненню соціалізації дитина перетворюється на особистість, стає суб'єктом

3. Козлова Е. В. Психологические особенности социализации на разных этапах детства : Дис. ... канд. психол. наук / Е. В. Козлова. – М., 1998. – 150 с.

4. Леонтьев Д. А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании / Д. А. Леонтьев // Психологическое обозрение. – № 1. – 1998. – С. 3.

5. Москаленко В. В. Соціальна психологія : Підручник / В. В. Москаленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.

6. Москаленко В. В. Економічна соціалізація особистості: концептуальна модель / В. В. Москаленко // Соціальна психологія. – 2006. – № 3(17). – С. 3-17.

7. Проблемы экономической психологии. – М. : Изд-во ИП РАН, 2004. – 620 с.

8. Фенько А. Б. Дети и деньги: особенности экономической социализации / А. Б. Фенько // Вопросы психологии. – 2000. – № 2. – С. 94-102.

1. Boyarintseva A. V. Psychological features of economic socialization / A. V. Boyarintseva // Pedagogika. – 1994. – № 4. – P. 12-18.

2. The economic socialization of youth: social and psychological aspects / Gen. ed. by V. Moskalenko. – K., 2008. – 336 p.

3. Kozlova E. V. Psychological features of socialization at different stages of childhood : Abstr. of PhD thesis of psychol. / E. V. Kozlova. – M., 1998. – 150 p.

4. Leontiev D. A. Value concepts in individual and group consciousness / D. A. Leontiev // Psychologicheskoe Obozrenie. – № 1. – 1998. – P. 3.

5. Moskalenko V. Social Psychology : Handbook / V. Moskalenko. – K. : Centr navchal'noi literatury, 2005. – 624 p.

6. Moskalenko V. Economic socialization: a conceptual model / V. Moskalenko // Social'na Psychologiya. – 2006. – № 3(17). – P. 3-17.

7. Problems of Economic Psychology. – Moscow : Izdatel'stvo IP RAN, 2004. – 620 p.

8. Fenko A. B. Children and money: especially economic socialization / A. B. Fenko // Voprosy Psychologii. – 2000. – № 2. – P. 94-102.

Надійшла до редколегії 29.09.13

своєї діяльності, набуває знань та навичок, що є характерними для певного суспільства.

Варто зазначити, що більшість актуальних суспільних проблем є наслідком порушення процесу соціалізації окремих представників цього суспільства. Саме тому вивчення соціальних і психологічних чинників порушення соціалізації являє собою актуальну наукову і соціальну проблему сучасності.

Важливим аспектом вивчення факторів соціалізації підлітка виступає специфіка даного вікового періоду. Адже він характеризується процесом інтенсивного становлення життєвої позиції, формуванням поглядів, уявлень, прагнень. У цей період особистість засвоює (або не засвоює) постулати моралі та моральності, набуває громадянської позиції. Труднощі становлення у підлітковому віці обумовлені також особливостями психіки:

© Огороднійчук М., 2014